Ks. prof. dr hab. Wiesław Przyczyna
Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

Ocena

rozprawy doktorskiej mgr Karoliny Bogacz pt. *Obraz Boga i chrześcijanina utrwalony w dyskursie protestantów pentekostalnych*, napisanej na Wydziale Polonistyki UJ pod kierunkiem prof. dr hab. Haliny Kurek, Kraków 2019 r., ss. 342

Oceniana rozprawa sytuuje się w badaniach nad językiem religijnym albo szerzej – nad dyskursem religijnym. W Polsce badania te – ze zrozumiałych względów – dotyczą przede wszystkim dyskursu Kościoła katolickiego. Tymczasem mgr Karolina Bogacz zajęła się dyskursem mniejszości religijnych, jakimi są wspólnoty pentekostalne. W recenzji skupię się na ocenie założeń rozprawy, przebiegu postępowania badawczego oraz osiągniętych wyników.

1. Ocena założeń rozprawy

Autorka nadała swojej rozprawie temat: *Obraz Boga i chrześcijanina utrwalony w dyskursie protestantów pentekostalnych*. Zaletą tak sformułowanego tematu jest to, że wskazuje on jednoznacznie na przedmiot materialny i formalny rozprawy. Przedmiotem materialnym, znajdującym się w pierwszym członie tematu, jest obraz Boga i chrześcijanina, natomiast przedmiotem formalnym, zamieszczonym w drugim członie – obraz Boga i chrześcijanina, ale nie każdy, tylko ten utrwalony w dyskursie protestantów pentekostalnych. Badania były prowadzone w Polsce, dlatego można się zastanawiać, dlaczego nie ujawniło się to w tytule rozprawy.

Z tematem rozprawy ściśle wiąże się jej cel, który jest w nim zakodowany. W myśl tego można założyć, że celem głównym jest rekonstrukcja obrazu Boga i chrześcijanina zawartego w dyskursie religijnym polskich protestantów pentekostalnych. I tak też główny cel swojej rozprawy rozumie mgr Karolina Bogacz. Ale pisze o tym przy okazji omawiania

przedmiotu rozprawy: *Niniejsza praca jest próbą rekonstrukcji obrazu Boga i chrześcijanina, który wyłania się z analizy dyskursu protestantów pentekostalnych [...]* (por. p. 2.1). Natomiast w punkcie poświęconym celowi tylko do niego nawiązuje: *Oprócz rekonstrukcji obrazu Boga i chrześcijanina utrwalonego w dyskursie religijnym Kościołów protestanckich [...]* (por. p. 2.2). Chyba lepiej byłoby wszystkie informacje o celu zamieścić w miejscu do tego przeznaczonym, czyli w p. 2.2. Dalej autorka pisze: *Cel pracy stanowi zbadanie, jakimi sformułowaniami posługują się przedstawiciele trzech wyodrębnionych nurtów pentekostalizmu [...].* Wydaje się, że jest to bardziej problem badawczy aniżeli cel. Celem bowiem jest to, co znajduje się na końcu, do czego zmierzamy, np. w przypadku omawianej rozprawy celem jest ukazanie zróżnicowanego obrazu Boga i chrześcijanina. Problemem zaś jest to, jak się do tego dochodzi, jakie kwestie po drodze należy rozwiązać, by założony cel można było osiągnąć, np. w recenzowanej rozprawie problem zawarty jest w pytaniu: jakie czynniki ukształtowały dyskurs badanych osób?

Materiał badawczy zaprezentowany przez autorkę rozprawy jest oryginalny. Składa się on z 244 jednostek językowych wraz z wariantami, tj. 244 sformułowań odnoszących się do Boga i chrześcijanina, używanych w codziennych rozmowach poza spotkaniami o charakterze religijnym (np. nabożeństwami). Materiał ten autorka uzyskała w badaniach ankietowych przeprowadzonych wśród protestantów pentekostalnych. Objęła nimi kobiety i mężczyzn w wieku od 16 do 81 lat należących do trzech nurtów polskiego pentekostalizmu: konserwatywnego, głównego i tzw. trzeciej fali, zamieszkujących głównie regiony południowej Polski.

Narzędziem wykorzystanym w badaniach był kwestionariusz zawierający sformułowania o Bogu i chrześcijaninie pochodzące z obserwacji uczestniczącej podczas niedzielnych nabożeństw, rozmów po nabożeństwach, analizy tekstów czasopism czytanych przez protestantów pentekostalnych oraz kompetencji językowej autorki rozprawy. W miarę prowadzenia badań kwestionariusz ten został poszerzony o nowe sformułowania, zasugerowane przez respondentów. Widać z tego, że część sformułowań pochodzi z obserwacji uczestniczącej podczas nabożeństw niedzielnych w zborach. Tymczasem w p. 2.1 autorka pisze, że w rozprawie chodzi o wypowiedzi, które nie padają podczas spotkań religijnych. Powstaje pytanie, o jaki typ wypowiedzi ostatecznie chodzi – oficjalne czy nieoficjalne?

Autorka rozprawy materiał badawczy poddała naukowej obróbce. Posłużyła się przy tym odpowiednimi metodami. Jedną z nich jest metoda analizy. Tą metodą zostały przebadane sformułowania dotyczące Boga i chrześcijanina w aspekcie leksykalnym, gramatycznym i

stylistycznym z uwzględnieniem kontekstu przyjęzykowego (doktryna protestantów pentekostalnych) oraz zachowań pozajęzykowych wyrażających stosunek do *sacrum*. Oprócz tego w rozprawie została zastosowana metoda analizy metafor, używana przez językoznawców kognitywnych. Dzięki tej metodzie udało się autorce pokazać, jak członkowie pentekostalizmu obrazują, jakich schematów wyobrażeniowych używają, jak profilują elementy sceny. Ponieważ w rozprawie zastosowano więcej niż jedną metodę badawczą, należałoby w p. 2.4.1 liczbę pojedynczą zastąpić liczbą mnogą i mówić o metodach, a nie o metodzie.

2. Ocena postępowania badawczego

Aby osiągnąć zamierzony cel, mgr Karolina Bogacz przyjęła pewien sposób postępowania badawczego. Można go określić mianem logicznego. Rozprawa rozpoczyna się od części metodologicznej, w której znalazły się wszystkie istotne elementy dobrze zbudowanego wstępu do pracy naukowej, a mianowicie: przedmiot, stan badań, cel, materiał źródłowy, metody, struktura rozprawy.

Część druga zawiera informacje o ruchu pentekostalnym na świecie i w Polsce. Autorka pisze o nich w szerokim kontekście protestantyzmu i katolicyzmu. W części tej na uwagę zasługuje fragment odnoszący się do ruchu pentekostalnego w Polsce, który ściśle wiąże się z przedmiotem ocenianej rozprawy.

Następna część dysertacji jest poświęcona tematyce językoznawczej. Autorka omawia w niej takie zagadnienia, jak: dyskurs religijny, frazematyka, językoznawstwo kognitywne i językowy obraz świata. Są to zagadnienia ważne z punktu widzenia rozprawy, ponieważ stanowią teoretyczne zaplecze dla prowadzonych badań. W części tej szczególnie interesujące są rozdziały związane z dyskursem religijnym, w którym mieści się niniejsza rozprawa.

Kolejna część rozprawy ma charakter analityczny. Składa się z pięciu rozdziałów zawierających analizy sformułowań używanych przez protestantów pentekostalnych, w których ukryty jest obraz Boga i chrześcijanina. Sformułowania te dotyczą duchowego przełomu, uważanego za początek bycia chrześcijaninem; ewangelizacji, która jest obowiązkiem każdego wierzącego; modlitwy jako formy aktywności chrześcijańskiej; komunikatów od Boga oraz sensu życia osób wierzących i niewierzących. Ta część należy do najciekawszych w całej rozprawie.

Całość rozprawy zamyka część podsumowująca. Znalazły się w niej wyniki przeprowadzonych badań. Pokazują one, jaki obraz Boga i chrześcijanina został utrwalony w dyskursie religijnym badanych protestantów pentekostalnych.

Ale w tym logicznie uporządkowanym postępowaniu badawczym są też punkty, które budzą zastrzeżenia. Jednym z nich jest to, że niektóre tematy (np. światowy pentekostalizm) zostały przez autorkę przedstawione bardzo szeroko i szczegółowo, co spowodowało, że stały się one przez to odległe od przedmiotu rozprawy. Inną kwestią jest brak proporcji między rozdziałami, np. rozdział pierwszy liczy 2 strony, a rozdział trzeci – stron 43. Podobnie ma się rzecz ze strukturą rozdziałów. Niektóre z nich nie mają żadnych jednostek podrzędnych, np. rozdział czwarty, inne – jedną, np. rozdział pierwszy, a jeszcze inne – kilkanaście, np. rozdział trzeci. Każdy podział zawsze wyznacza co najmniej dwie jednostki podrzędne. Niewłaściwe zatem jest wyodrębnianie w ramach jednostki nadrzędnej tylko jednej jej części. Przecież każde rozbicie jakiejś całości daje zawsze co najmniej dwie części, choć niekoniecznie równe.

3. Ocena osiągniętych wyników

Trafne założenia i konsekwentny sposób ich realizowania doprowadziły doktorantkę do interesujących wniosków związanych z obrazem Boga i chrześcijanina w nieoficjalnych wypowiedziach polskich protestantów pentekostalnych. Niektóre z tych wniosków zasługują na podkreślenie. Jeśli chodzi o obraz Boga, to takim wnioskiem jest zauważenie przez autorkę rozprawy, że protestanci pentekostalni częściej niż o Jezusie czy Duchu Świętym wypowiadają się generalnie o Bogu. Mówiąc zaś o Jezusie, koncentrują się na Jego człowieczeństwie i na dokonanym przez Niego dziele zbawczym. Duch Święty z kolei jest według nich osobą obwieszczającą człowiekowi wolę Bożą. Ponadto respondenci w przypadku Jezusa akcentują Jego moc, a w Duchu Świętym dostrzegają subtelność.

Innym ciekawym wnioskiem autorki rozprawy jest stwierdzenie, że protestanci pentekostalni w potocznych rozmowach główny nacisk kładą na działanie Boga względem człowieka, a nie na to, kim On jest i jaki jest. Autorka słusznie zauważa, że o przymiotach Boga mówi się raczej w kazaniach czy na katechezie, a nie w wypowiedziach mających charakter świadectwa. Interesująca jest też konstatacja autorki, że obraz Boga w poszczególnych nurtach różni się w sposób nieznaczny. O Jego surowości mówią jedynie przedstawiciele nurtu

konserwatywnego oraz niektórzy reprezentanci głównego. Oprócz tego starsi przedstawiciele obu tych nurtów uważają, że Bóg poddaje człowieka różnego rodzaju próbom.

Również interesujące są wnioski autorki związane z obrazem chrześcijanina w badanych wypowiedziach. I znowu warto zwrócić uwagę na niektóre z nich. Chrześcijanin jest człowiekiem po duchowym przełomie; żyje blisko Boga i upodabnia się do Niego pod względem charakteru; na co dzień pełni Jego wolę; modli się za innych; buduje bliźnich swoim słowem i czynem; dystansuje się od katolicyzmu, ale nie od katolików; głosi Ewangelię i wszystko, co robi, robi dla Boga. Także w tym przypadku widoczne są różnice w poszczególnych nurtach. Młodzi reprezentanci tzw. trzeciej fali bardziej niż przedstawiciele innych nurtów posługują się sformułowaniami mówiącymi o naśladowaniu Jezusa w Jego męce. Reprezentanci nurtu konserwatywnego i głównego częściej od pozostałych zwracają uwagę na bojaźń Bożą rozumianą jako szacunek dla Boga i dla Biblii; unikanie grzechu, aby nie sprawić Bogu przykrości; gotowość pełnienia woli Bożej mimo trudności; świadomość, że Bóg wszystko widzi i że wszystko w życiu należy robić dla Niego.

Autorka słusznie stwierdza, że na obraz Boga i chrześcijanina duży wpływ ma wspólnota, do której się należy. Dlatego w jej rozprawie znalazły się rozważania na temat obrazu wspólnoty dyskursywnej. Wynika z nich, że to we wspólnocie życie dzieli się na część przed duchowym przełomem i część po przełomie; zwraca się uwagę na osobisty kontakt z Bogiem; oczekuje się, by decyzje były zgodne z wolą Bożą; wymaga się, aby Biblia była ostateczną normą postępowania; świat postrzega się jako miejsce nieustannych ataków Szatana; ludzi wierzących oddziela się od niewierzących.

Po lekturze osiągniętych wyników nasuwa się pytanie: skąd u badanych osób bierze się niechęć do katolicyzmu i w jaki sposób się ona objawia?

4. Ocena końcowa

Magister Karolina Bogacz napisała interesującą rozprawę, którą poświęciła obrazowi Boga i chrześcijanina w nieoficjalnych wypowiedziach polskich protestantów pentekostalnych. W rozprawie tej występują pewne kwestie, które domagają się dodatkowych wyjaśnień. W większości dotyczą one jednak spraw drugorzędnych i nie wpływają na merytoryczną wartość rozprawy ani też nie podważają wiarygodności uzyskanych wyników. Mimo pewnych niedostatków rozprawa ma wiele zalet, które świadczą o jej merytorycznej wartości. Do naj-

ważniejszych należą: dobrze sformułowany temat, jasno określony cel, oryginalny materiał badawczy, właściwie dobrane metody robocze, konsekwentne postępowanie badawcze i wiarygodne wyniki. To wszystko daje podstawę do stwierdzenia, że oceniana rozprawa spełnia wymogi stawiane tego typu pracom, określone ustawą o stopniach naukowych i tytule naukowym z 14 marca 2003 r. ze zmianami. W związku z tym wnoszę do Rady Wydziału Polonistyki Uniwersytetu Jagiellońskiego **o dopuszczenie mgr Karoliny Bogacz do dalszych etapów przewodu doktorskiego**.

Kraków, 25.03.2019 r.

Ks. prof. dr hab. Wiesław Przyczyna